

İSTANBUL FOLKLORUNDA KUŞÇULUK

THE PIGEON FANCIERS IN ISTANBUL FOLKLORE

Metehan KORKMAZ*

ÖZ: Tarihi geçmişi ve kültürel dokusuyla sayısız geleneği ve kültürü yaşatma imkânına sahip güzide bir şehir olan İstanbul'da birçok değer yaşayarak günümüze erişmiştir. Bu kültürel değerler içerisinde yer alan kuşçuluk, saraydan toplum hayatına kadar her zümreden insana hitap eden köklü bir gelenek olarak varlığını sürdürmüştür. İstanbul'da yer alan kuşçu kahvehaneleri, kuş pazarları, kuşçu dernekleri, "kuşçuluk" çatısı altında toplanmış federasyonlar bu kültürel değerlerin icra edildiği ve kuşbazların bir araya gelerek sözlü kültür ortamlarının oluştuğu bir bütünü teşkil etmektedir. Kuşçuluk kültürü ekseninde etrafında oluşmuş sözlü anlatılar, bu kültürü sürdürenler arasında oluşan deyişler, özel olarak adlandırılan kuş isimleri ve düzenlenen yarışmalar, kentin kültürel dokusunu anlamak adına araştırmacılara birer ipucu sunarken aynı zamanda halk arasında canlı olarak yaşayan değerlerin gün yüzüne çıkması hususunda da önem teşkil etmektedir. Kuşçuluk kültürünün İstanbul'da yaygınlık göstermesi, kuşların etrafında oluşan inanç sistemlerinin halk arasında canlı kalmasını sağlamıştır. İstanbul'da kuşçuluk kültürü etrafında oluşturulan çeşitli kuruluşlar, kuşbazların bir araya gelerek teşkilatlanmasına zemin hazırlarken mevcut olan kültürün dinamik bir yapı kazanmasına da katkı sağlamıştır. Asrın beraberinde getirdiği gelişmelere paralel olarak kuşçuluk kültürü içerisinde varolan usta-çırak ilişkileri, giyim-kuşam uygulamaları, bilgi edinme yolları başta olmak üzere birçok unsurun değişime uğradığı görülmüştür. Bu bağlamda, İstanbul'da yaşayan kuşçuluk kültürünün güncel durumu üzerinde durularak bu kültürün etrafında oluşan yapılar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul folkloru, kuşçuluk, kuşçu kahvehaneleri, güvercin, inanış ve uygulamalar.

ABSTRACT: Istanbul, a distinguished city that has the opportunity to keep countless traditions and cultures alive with its historical past and cultural texture, has reached its present day by living many values. The pigeon fancying culture, which is included in the totality of these values, has continued to exist as a well-established tradition that appeals to people from all walks of life, from the palace to public life. The pigeon fancying coffee houses, pigeon market, pigeon fancying associations in Istanbul, federations gathered under the roof of "pigeon fancying" constitute a whole in which this cultural value is realized and the pigeon fancying come together and oral cultural environments are formed. Pigeon fancying culture formed around the axis of oral narratives, formed between the maintainers of this culture, adage, names, and a pigeon called special competitions, offers researchers a hint of understanding the cultural fabric of the city while also living as the value of living among the people with regard to face the day, is also important. The prevalence of pigeon fancying

* Araş. Gör.-Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Bandırma-Balıkesir- metehan_korkmaz@yahoo.com (Orcid: 0000-0002-3654-6334)

culture in Istanbul has ensured that the belief systems formed around birds remain alive among the people live. Various organizations created around the pigeon fancying culture in Istanbul have contributed to the acquisition of a dynamic structure of the existing culture. In parallel with the developments brought about by the century, it has been observed that many elements, especially the master-apprentice relations, clothing-clothing practices, and ways of obtaining information that exist in the pigeon fancying culture, have undergone changes. In this context, the structures formed around this culture were evaluated by focusing on the current state of the bird breeding culture living in Istanbul.

Keywords: *Istanbul folklore, pigeon fancier, pigeon fanciers coffeehouse, pigeon, beliefs and practices.*

Giriş

İstanbul büyük bir imparatorluk şehri olmasının yanı sıra tabii güzelliklerinin cazibesıyla her milletten, her kültürden insanı kendine çekmiş ve tarihin her devrinde folklor bakımından zenginleşerek yaşamıştır (Emeksiz, 2009: 255). İstanbul folkloru içerisinde özel bir konuma sahip olan kuşçuluk kültürü de şehrin dört bir yanında sürdürülerek yaşama imkânına sahip olmuştur. Nitekim Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde kuşçuluk kültürünün İstanbul'da canlı olarak yaşadığını naklederek 50 dükkân ve 600 neferden oluşan bir yapı teşkil ettiğini belirtmiştir. Bu dükkânlarda cevizi, bağıdadî, martalos, pelenk, darkıl ala, pâl, taklabâz, şeber, şamî, mısırî, mûnakkat, alara, demkeş, saya, talazlı, çibar, şeber, kızıl ala, kara ala, tekir ala, çakır ala, habar ala, sade kut, taçlı kut ve çakşırlı kut gibi kuş türlerinin bulunduğunu naklederek İstanbul'un kuşçuluk kültüründeki yerine temas etmiştir (Çelebi, 2013: 374-375).

İstanbul'da kuşçuluk kültürüne karşı olan ilginin devam etmesi bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu bağlamda çalışma, İstanbul'da yer alan ve yüzyıllara uzanan kuşçuluk kültürünün güncel durumunu tespit ederek kuşçuluk kültürü etrafında oluşan inançlar, kuşçu kahvehaneleri, düzenlenen yarışmalar ve mezatlar, kullanılan özel terimler ve özel olarak giyilen kıyafetler hakkında bilgiler vermektedir.

Alan (saha) araştırmasına dayanan çalışmada görüşme ve katılımcı gözlem teknikleri kullanılmıştır. Kuşçuluk konusunda bilgi ve donanımına sahip 22 kaynak kişi ile 12.07.2019 - 19.08.2019 tarihleri arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kaynak kişiler özellikle çeşitli yarışmalarda dereceler kazanan ve kuşçuluk kültürü üzerine engin bilgi ve tecrübeleriyle dikkat çeken isimlerden oluşmaktadır. Katılımcı gözlem tekniği ile mezatlar <kuş ihaleleri>, yarışmalar ve festivallerde oluşan birçok yapı mercek altına alınmıştır. Literatür tarama tekniğinin de kullanıldığı çalışma yazılı kaynaklar yardımıyla desteklenmiştir. Görsel materyaller ise kaynak kişiler ile yapılan görüşmeler sırasında elde edilerek bu kişilerin izinleri dahilinde kullanılmıştır. Elde edilen veriler ilgili bölüm başlıkları altında sıralanarak değerlendirilmiştir.

1. İstanbul'da Kuşçuluk

İnsan, tarih öncesi çağlardan itibaren doğa ile etkileşimini güçlü bir şekilde sürdürerek ona hâkim olmak istemiş ve içerisinde bulunduğu mekânı yaşanabilir kılmak adına birçok canlıyı evcilleştirme yoluna gitmiştir. Bu amaçla birçok canlıyı hizmeti altına alan insanoğlu, bu varlıkları gerekli işlemlerde kullanarak yaşamını sürdürmüştür. Kuşlar da bu canlılar içerisinde ayrıcalıklı bir yer teşkil etmiştir.

Türk kültürü içerisinde de Oğuz boylarının ongunlarını sembolize eden kuşlar, hayatın her safhasında yer alarak günlük yaşamın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmişlerdir (Kaplan, 2007: 23). Kuşların mitik tasavvurlar başta olmak üzere türkülerde, atasözlerinde, halk hikâyelerinde, efsanelerde, masallarda ve daha birçok yazılı ve sözlü kültür ürününde yer bulması, Türk kültüründeki taşıdığı mahiyeti gözler önüne sermiştir (Akalın, 1993: 39-145). Kuş türleri içerisinde yer alan güvercinler de halk arasında özel bir ilgi alanına sahip olmuşlardır.

Güvercinler, paleolitik çağın sonunda Anadolu bölgesinde yaşayan insanlar tarafından evcilleştirilmiştir. Daha sonra Mısır'a ve Kıbrıs'a kadar yayılan güvercinler, İran ve Hindistan'a kadar ulaşmışlardır (Tryjarski, 2016: 185). Güvercinler, Osmanlı Devleti başta olmak üzere çeşitli devletler ve toplumlar arasında savaşlarda, haberleşmede ve ticaret amacıyla kullanılmıştır (Özer, 2015: 173-174). Güvercinlerin kökeninin tarih öncesi çağlara kadar uzanması ve günlük yaşamda özel bir yer edinmesi, insanların bu canlıya karşı olan ilgisini arttırmıştır. Bu ilginin bir sonucu olarak 'kuşçu ya da kuşbaz'¹ olarak adlandırılan özel bir kesim ortaya çıkmıştır.

Halk arasında yaygınlık gösteren kültürel değerlere bakıldığında, köklerinin uzun bir tarihi geçmişe dayandığı görülür (Hobsbawm, 2016: 16). Kuşçuluk kültürü de köklü bir tarihi geçmişe sahip olmanın yanı sıra üst kademedeki devlet adamları tarafından ilgi görerek süreklilik kazanmıştır. Onaltıncı yüzyılda İstanbul'da yer alan saraylarda bile görülmeye başlanan güvercinler, sultanların önemli ilgi alanlarını oluşturur. Saraylarda bulunan kuşhanelerde yetiştirilen güvercinler, çeşitli eğitimlerden geçirilerek kullanılmış ve saray mimarisinin kültürel dokusunu oluşturmuştur. Ondokuzuncu yüzyılda Sultan Reşad (V. Mehmed), Dolmabahçe sarayına bir kuş köşkü ve kuş bahçesi inşa ettirmiştir (Günergun, 2006: 2-12). İstanbul folklorunda ayrıcalıklı bir yer edinen kuşçuluk kültürünün tarihi zemini, padişahlar vasıtasıyla sağlam bir temele dayandırılarak güçlü kılınmıştır.

Türk kültürü içerisinde doğa ile insan arasındaki etkileşimin bir yansımasını teşkil eden kuşçuluk kültürü, Anadolu sahası başta olmak üzere birçok bölgeye yayılarak varlığını sürdürmüştür. 21. yüzyıla gelindiğinde

---

¹ Güvercinler ile uğraşanlar, bölgelere özgü olarak farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Bu adlandırmalar için ayrıca bkz. Kaya, 1978; Kılıçkiran, 1978; Beysanoğlu, 1979; Yılmaz vd., 2012.

kuşların saraylardan müstakil ev çatılarına ve bahçelerine geçtiği görülmektedir. Çatı ve teraslarda kuş besleyen kişiler, halk arasında “kuşçu, kuşbaz” olarak nitelendirilmektedir. Bu canlıların etrafında oluşan köklü yapı ise; “kuşçuluk kültürü” adı altında toplanmaktadır.

Kuşçuluk kültürünün omurgasını teşkil eden “güvercinler Türk toplumunun sosyo-ekonomik yapısını oluşturmaktadırlar” (Yılmaz vd. 2012a: 83). Birçok kültürün yapı taşının vazgeçilmez unsurları arasında yer alan güvercinler, evrensel bir nitelik taşımanın ötesinde çeşitli sembollerle ifade edilerek insan ruhunun taşıdığı mukaddesliği sembolize etmişlerdir (Roux, 2005: 17-360). İstanbul’un panoramik görüntüsünün² estetik bir yapı kazanmasına da katkı sağlayan güvercinler şehrin dört bir yanında görülerek halk tarafından beslenmişlerdir (Tryjarski, 2016: 189). Toplumun her kesiminden insanın bu canlılara karşı olan ilgisi, hoş vakit geçirme ihtiyacı ve ekonomik gelir elde etme amacı İstanbul’da kuşçuluk kültürünün yayılmasına katkı sağlamıştır. Bu durum, şehrin civarında kurulan kuşçu kahvehaneleri, pazarlar, mezarlar, festivaller gibi birçok oluşumun önünü açarak kuşçuların teşkilatlanmasına zemin hazırlamıştır. Yukarıda sıralanan tüm özellikler, İstanbul’a kuşçuluk kültürünü temsil eden merkezi bir şehir olma hüviyeti kazandırmıştır.

2. İstanbul’da Kuşlar ve Kuşçular

Kuşçuluk kültürü, saraydan toplum hayatına kadar her zümreden insana hitap eden köklü bir gelenek olarak varlığını sürdürmüştür. İstanbul’da yer alan kuşçu kahvehaneleri, kuş pazarları, kuşçu dernekleri, “kuşçuluk” çatısı altında toplanmış federasyonlar bu kültürel değerlerin icra edildiği ve kuşbazların bir araya gelerek sözlü kültür ortamlarının oluştuğu bütünü teşkil etmektedir. Kuşçuluk kültürü eksenini etrafında oluşmuş sözlü anlatılar, bu kültürü sürdürenler arasında oluşan deyişler, özel olarak adlandırılan kuş isimleri ve düzenlenen yarışmalar, kentin kültürel dokusunu anlamak adına araştırmacılara birer ipucu sunarken aynı zamanda halk arasında canlı olarak yaşayan değerlerin gün yüzüne çıkması hususunda da önem teşkil eder. Kuşçuluk kültürünün sürdürüldüğü mekânlar, şehrin sözlü kültür mekânı olarak değerlendirilmesinin yanı sıra halk arasında yaşama imkânı bulabilmiş değerlerin özünü oluşturur.

Merkezi bir konumda olan İstanbul, birçok güvercin ırkının beslenmesine olanak sağlarken farklı etnik kimliklere sahip olan kuşçuları da bir araya getirmesi bakımından önem teşkil etmektedir. İstanbul folklorunda kuşçuluğun önemli bir yer teşkil etmesi, bu kültürün yaşadığı diğer bölgelerde de bir yankı oluşturmuştur. Konya’da kuşçuluk üzerine araştırmalar yapan Mahmut Sural, kuş meraklısı Avukat Ahmet Önocak ile yaptığı görüşmeler neticesinde şunları nakletmektedir: “*Türkiye’nin hemen*

² Özellikle İstanbul’da bulunan ahşap evlerin oyma kısımlarında kuş evleri inşa edilmiştir. Bu çeşit oluşumlar kentin yapılarına sanatsal bir boyut kazandırarak kuşlara yuva olmuştur (Aksel, 1968:4722).

her yerinde kuş meraklıları vardır. Özellikle İstanbul'da bu işle uğraşan kuruluşlar vardır" (Sural, 1979: 8604).

Kuşçuluk kültürü etrafında oluşturulan dernekler ve federasyonlar, farklı amaçlarla bir araya gelmiş insanları tek bir çatı etrafında toplamaktadır. Kuşçuluk üzerine araştırmalar yapan uzmanlar, bu oluşumların amaçlarını şu şekilde değerlendirmektedirler: "Dernek ve federasyonlar, güvercin yetiştiricileri için kurulmuş yapılardır. Kuşçular arasında beslenen ırkları sürdürmek, ıslah etmek, ırk oluşturmak ve çeşitli amaçlara (renk, oyun, yarış, doğa) hizmet etmek, bu oluşumların temel amaçları arasındadır. Ayrıca toplanan kuşçuları organize etmek ve Türkiye'ye has güvercin ırklarını korumak, dernek ve federasyonların başlıca hedeflerini oluşturmaktadır" (Yılmaz vd., 2014: 200). İstanbul'da yer alan derneklerin de ana hedeflerini yansıtan bu görüşler, kuşçuların kent içerisinde teşkilatlanmasını sağlayan merkezi noktalar. Dernek ve federasyonların haricinde kurulan kuşçu pazarları, mezatlar, kuşçu kahvehaneleri, kuşçu otelleri, kuşçu dükkânları da kuşçuların bir araya geldiği ve bilgi alışverişinde bulunduğu önemli mekânlar arasındadır.

Araştırmacılar güvercinleri yetiştirilme amacına göre süs, dalıcı, filo uçurucusu, taklacı, çember dövücü, makaracı, dönücü, ötücü, yarış, yüksek uçucu ve besi olarak on bir başlığa ayırarak incelemişlerdir (Yılmaz vd, 2014: 201-202). İstanbul'da beslenen güvercinler de sergilemiş oldukları çeşitli performanslara göre kategorilere ayrılmaktadır. İstanbul'da bulunan kuşçular genel olarak bu ayrımı iki ana çatı içerisinde yapmaktadırlar.

1. Masa Kuşu

2. Hava Kuşu

Birinci gruba giren kuşlar; süs amacıyla beslenen, fiziksel ve görsel özellikleriyle ön plana çıkmış ırklardır. Bu kuşları besleyenler, yeterince zamana sahip olmayan ya da yer sıkıntısı çeken bireylerdir (KK-9). Masa kuşları; gaga yapıları, kanat - kuyruk yapıları, tüy kalitesi, renk tonajı, ayak uzunluğu gibi çeşitli özellikleri barındıran gruplardır. Hünkâri, miro, kırkkanat ve şebap ırkı bu gruptandır (KK-11).

İkinci grup ise; havada sergilediği performans ve uçum özellikleriyle ön plana çıkmış ırklardır. Hava kuşları olarak adlandırılan ırklara düzenli olarak antreman vermek ve onları belirli periyotlar halinde uçurarak gruplara ayırmak ve düzenli olarak kontrol etmek gerekmektedir. Hava kuşları; toplu uçanlar ve tek uçanlar olarak da kendi içerisinde ayrılmaktadır. Toplu olarak uçanlar; bango, baska ve posta gibi ırklardır. Tek olarak uçanlar ise; mardin ırkı olarak adlandırılan taklacı güvercinlerdir (KK-7, KK-21). Taklacı güvercinler içerisinde belirli özelliklere sahip olanlar seferli kuşlar³ kategorisinde değerlendirilir. Bu ırk içerisinde; nuhudi, miski,

³Seferli kuşlar, belirli aralıklarla kümeslerin üzerine gelerek takla atan ve performans sergileyen kuşlardır. Bu kuşlar da kendi aralarında ikiye ayrılmaktadırlar: Seyirlik kuş ve yarışmacı kuş. Seyirlik kuşlar; az sefer yapıp bol takla atan kuşlardır. Belirli süreler ile

sabuni, arap mardin, mavi mardin, kâğıt mavi gibi çeşitler bulunmaktadır. Tek uçan kuşlar, yavruluk dönemlerinde kanat güçlendirmek ve nefes açmak için bir süreliğine grup halinde uçurulur. Ancak takla atmaya başladığı ve gruptan ayrılıp yüksek yerlere doğru kanat çalıştırmaya başladığı anda tek olarak uçurmaya başlanılır. Bu duruma “teke alma ya da teke düşürme” denilir (KK-12, KK-15, KK-19).

İstanbul’da beslenen güvercinler genellikle günde iki öğün olmak üzere uçurulur. Ancak havanın el verdiği ölçüde bu sayı artabilir. Yarışma için hazırlanan kuşların uçum saatleri bellidir ve her gün düzenli aralıklarla uçurulup düzenli olarak yemlenirler. Bir süre sonra havada kalış süreleri, sefer sayıları, takla aralıkları ve takla sayıları, fişek uzunlukları artma eğilimi gösteren bu kuşlar, yarışmaya hazır hale gelmeye başlamaktadır (KK-3, KK-7).

Kuşuların ellerinde varolan ırkları yeterince uçurmaması ve vakit ayırmaması ise olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. İstanbul’un mevcut hava şartları da durumu daha da içinden çıkılmaz bir hale sokmaktadır. Kuşların düzenli olarak uçmaması performanslarını etkilerken değerini de düşürmektedir. Uçmayan kuşlar “yatık veya damcı” olarak adlandırılmaktadır (KK-5, KK-11, KK-18).

Kuşuları bu kültürün içerisinde iten sebepler çeşitlilik göstermektedir. Kimi zaman aile içerisinde birinin temayülleri bu durumda etkili olurken kimi zaman da evinin veya işyerinin etrafında kuş besleyen kişilerin eğilimi etkili olmaktadır. İstanbul’da kuş besleyenlerin genel olarak üzerinde uzlaştıkları bir konu da “kuşçu” olarak adlandırılan insanlarda bulunması gereken özelliklerdendir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1- İmkân
- 2- Mekân
- 3- Zaman

Yukarıda sıraladığımız üç madde, sadece kuş beslemeye temayülü olan biri için geçerlidir. İyi bir kuşçu olmak için öncelikle iyi bir ustanın yanına giderek yetişmek gerekmektedir. Böylelikle kuşların üremesi, hastalıkları, antrenmanları, kırılma zamanları, tüy değişim zamanları gibi birçok hususta detaylı bilgi sahibi olunmaktadır. İyi bir ustanın yanında yetişmek ciddi boyutlarda zaman gerektirmektedir. Usta ve çırak arasındaki ilişki “kuşçuluk kültürünün aktarımını” belirleyen en önemli fonksiyondur. Böylelikle kültür sonraki kuşaklar vasıtasıyla yaşamaya devam ederken

---

sınırlanmayan ancak sahibine ve izleyicisine keyif veren kuşlardır. (KK-6, KK-9, KK-11). Yarışmacı kuşlar ise; belirli aralıklar ile kümesine gelerek bol takla atan ve uzun fişek tertibatı sergileyerek çok sefer yapan kuşlardır. Bu kuşların azami uçum süreleri 1.5 saat kadardır. Her on beş dakikada bir sefere girmesi ve yuvasına takla atarak inmesi en önemli özellikleri arasındadır (KK-2, KK-7).

beslenen ırkların da korunmasına zemin hazırlamaktadır. Çıracık olan kişi genellikle ustasından görenek ve izleyerek bilgi edinir. Hastalık tedavisi ve kuşların kırılması aşamasında ise uygulamalı olarak bu aşama tamamlanır.

Günümüzde değişen yaşam şartları ve teknolojik gelişmeler kuşçuluk kültüründe yer alan usta-çıracık ilişkisini de ortadan kaldırmıştır (KK-5, KK-7). 21. yüzyıla damgasını vuran elektronik ve dijital imkânlar, kuşçuların en çok bilgi edindikleri platformlardan biri haline gelmiştir. Kuşçuların kurmuş oldukları sayfalar, video paylaşım siteleri, ortak arkadaş grupları bilgi alışverişine imkân verirken yeni dostlukların da kurulmasını sağlamaktadır. Amatör ve profesyonel yetiştiriciler, birçok usta ile tanışma fırsatı yakalayarak ellerinde mevcut olan ırkları daha da ileri boyutlara taşımakta ve kuşçuluk kültürünün gelişmesine katkı sağlamaktadırlar.

Kuşçuların besledikleri ırklar da zaman içerisinde değişiklik gösterebilir. İstanbul'da varolan semtlerdeki eğilimlerin değişmesi, orada sıklıkla görülen kuş ırklarına da yansır. Örnek olarak; Esenyurt İlçesinde posta güvercinleri yoğunlukla beslenirken zaman içerisinde taklacı güvercinlere eğilim artmıştır. Bu durumun bölgesel ve il merkezli sebepleri bulunmaktadır. Özellikle taklacı ırkı besleyenlerin sayısının artması düzenlenen etkinliklerin de sayısının artmasına yol açmıştır. Etkinliklerde verilen ödüllerin büyük boyuta ulaşması bir ticari kaygıyı ön plana çıkararak bu türe yönelimi arttırmıştır (KK-14, KK-7, KK-22).

Kuşçuluk kültürünün sürdürüldüğü bazı bölgelerde kuşçulara has giyim-kuşam uygulamaları⁴ da görülmektedir. Bu uygulamalar bölgelere göre farklılık göstermektedir. Kilis'te kuşçular oldukça görkemli giyinmektedir. Kullanılan şalvarlar, özel olarak dikilen sarı yün çoraplar, işlemeli yelekler, püsküllü terlikler ve takılan kasketler, kuşçuluk kültürünün bölge halkı üzerindeki değerini yansıtmaktadır (Kılıçkırın, 1978: 8464). Selim Somçağ, kuşçuluk kültürüne has olan giyim kuşam uygulamalarının geçmişte İstanbul'da da var olduğunu nakletmektedir: *"Şevket Kocal isimli bir meraklı, kuşçular arasında giyimine çok özen gösterir, kuş desenli kravat ve çoraplarıyla, fötr şapkasıyla, nüktedanlığıyla ve kuşlar hakkında yazdığı şiirlerle tanınırdı"* (Somçağ, 1997b: 86).

İstanbul'da kuşçuluk kültürünü devam ettirenler günümüzde herhangi bir şekilde yerel giysiler kullanmamaktadırlar. Ancak bazı kuş federasyonları, dernekler, kuş evleri kendilerine özel şapka, penye yaptırma yoluna gitmiş ve bu ürünlerin üzerlerine isim yazdırarak düzenlenen etkinliklerde <mezatlar, yarışmalar> görevli olan kişilerin belirgin hale

⁴ Bazı bölgelerde kuşların telekleri ve tüyleri özel günlerde giyilen elbiselerde süs olarak kullanılmaktadır. Gaziantep Barakları, oyunlarda kızların başlarına kuşların teleklerini takmaktadırlar (Örnek, 2018: 70). İlkel toplumlar da kuş tüylerini süs aracı olarak kullanmaktadırlar. Bu tüyler, kişilerin toplum içerisindeki konumunun bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Örnek, 2020: 181). Altay halkları ise; çeşitli kötülüklerden korunmak için üzerlerinde kuş tüyleri taşımaktadırlar (Roux, 2005: 163).

gelmesine yardımcı olmuşlardır.⁵ Bu sayede kalabalık kitleler içerisinde yetkili kişilerin ayırt edilebilirliğini arttırarak bağlı oldukları derneklerin reklamlarını yapmışlardır.

Kuşçuların toplum yapısı içerisindeki konumu da zaman içerisinde değişiklik göstererek gelişmiştir. Bu durumun nedeni; tahsilli insanların bu işle uğraşarak geçmişte görülen olumsuzlukları⁶ yok etmesidir. Halk arasında kuşçulara karşı sergilenen tavrın değişmesi, kültürün yaşanabilirliğini mümkün kılarak gelişmesine katkı sağlamıştır.

3. İstanbul'da Kuşçu Faaliyetleri: Mezatlar ve Yarışmalar

İstanbul'da kuşçuluk kültürünün icra mekânı kahvehanelerdir. Kuşçu kahvehaneleri olarak adlandırılan bu mekânlar, oldukça çeşitlilik arz eden bir kitleyi barındırmakta ve faaliyetlerine devam etmektedir. Bu mekânların duvarlarında genellikle kuş resimleri, usta kuşçuların resimleri, kuş yarışmalarında kazanılan kupa resimleri, düzenlenen etkinliklerin duyurusu ve çeşitli uyarıları barındıran levhalar bulunmaktadır. Bunlara ek olarak yemler, ilaçlar, suluklar, yemlikler, kuş bilezikleri, vitamin taşları gibi birçok ürün bulundurulmakta ve satılmaktadır. Kahvehanenin gelirlerinin büyük bir kısmını kuş satışından elde edilen gelirler oluşturmaktadır. Haftanın belirli günleri içerisinde düzenlenen mezatlar <kuş ihaleleri>, kuşçulukla ilgilenen birçok insanı bu mekânlara çekmektedir.

İstanbul'da bulunan kuşçu kahvehaneleri; taklacı ırkı besleyenler, posta kuşu besleyenler, filo kuşu besleyenler, süs kuşu besleyenler, kanarya - muhabbet ya da florya gibi çeşitli ötücü kuşların beslediği ve ağırlıklı olarak müdavimlerinin bulunduğu mekânlar olarak kendi içlerinde ayrılmaktadır. Bu ayırım genel olarak kahvehane müdavimlerinin beslediği kuşun cinsine göre tayin edilmektedir (KK-4, KK-9, KK-13).

Bu mekânların belirli bir işleyiş tarzı ve kendilerine özgü kuralları bulunmaktadır. Taklacı ırkı besleyenlerin ağırlıklı olduğu bir kahvehanede, genel olarak o ırka özgü sohbetler gerçekleştirilmektedir ve o ırk üzerine yoğunlaşmaktadır. Kuşçu kahvehanelerinde düzenlenen mezatlar da ağırlıklı olarak beslenen ırkın alışverişinin yapıldığı yerler olarak dikkat çekmektedir. Taklacı ırkı, postacı ırkı ya da filo güvercinleri üzerine açılan kahvehanelerde genellikle haftanın belirli günleri mezatlar düzenlenmekte ve o ırk üzerine yoğunlaşan meraklılar bir araya gelmektedirler. Bu tür

⁵ İstanbul'da bu çeşit uygulamaları yapan kuruluşlar; Türkiye Güvercin Federasyonu (TGF), Marmara Güvercin Federasyonu (MGF) ve İstanbul Güvercin Federasyonu (İGF) olarak sıralanabilir. Bu kuruluşlar ayrıca düzenlemiş oldukları yarışmalarda da kuş bileziklerine kendi kuruluşlarının adlarını ve logolarını yaptırmaktadırlar. Bu bileziklerde kuş sahiplerinin adları da yazılmaktadır (KK-4, KK-11, KK-13).

⁶ Sürekli olarak kuşlarla uğraşan ve ailesini ihmal eden kuşçular, bu tür olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. Ayrıca "Müslüman'ın iki günü birbirine eşitse zarardadır" anlayışı bu tür bakış açılarının görülme sıklığını arttırmıştır (KK-1, KK-5, KK-8).

çabalar, kuşçu kahvehanelerinin daha çok müşteri çekmesi ve bölgede adını duyurmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Böylelikle mekân sahibi varolmaya devam ederken gelenek de bir süreklilik vasfına bürünerek yaşanabilir kılınmaktadır (KK-11, KK-20).

Mezatlara belirli bir düzen içerisinde ilerlemektedir. Mezatlara, mekân sahibinin elinde olan kuşları müşterilere sunmasıyla başlar ve daha sonra kuşlarını satmak isteyen kişilerin getirdikleriyle devam eder. Mezatın en kalabalık olduğu vakitte çekiliş düzenlenir. Birden yüze kadar olan sayılar kapalı bir torba içerisine koyularak müşterilere sunulur ve rastgele bir numara seçilmesi istenir. Mekân sahibinin de elinde aynı numaraların yazılı olduğu bir başka torba bulunur. Mezatın sonlarına doğru yoğunluk arttığından mekân sahibi elindeki torbadan rastgele olarak bir sayı seçer ve o sayıyı elinde bulunduran kişi çekilişi kazanmış olur (KK-2, KK-6, KK-11, KK-17). Bu tür uygulamalar, mezatın tek düze ilerlemesini kırarak kuşçuların ilgisinin canlı kalmasını sağlar.

Taklacı ırkı, filo ırkı ve posta ırkı üzerine açılan kahvehanelerde düzenlenen etkinlikler bu şekilde olmakla birlikte muhabbet kuşu, florya gibi ötücü kuşların bulunduğu kahvehanelerde işleyiş tarzı biraz daha farklılık göstermektedir. İstanbul kuşçu kahvehaneleri üzerine araştırma yapan Selim Somçağ bu durumu şu şekilde nakletmektedir:

“Florya kuşlarının ötüm mevsimi geldiğinde kuşçular kuşlarını kahveye getirerek karşılıklı öttürürler. Kuşların karşılıklı ötüşü rekabet esasına dayalı olarak gerçekleşmektedir. Karşılıklı öten kuşlar birbirleriyle dövüşmektedirler. Kuş ötüşlerinin müsabakaya dayalı olarak gerçekleşmesi, mekân sahiplerine de belirli sorumluluklar yüklemektedir. Bu yüzden kuşçu kahvelerini işletenlerin kuşçuluktan anlaması şarttır” (Somçağ, 1997a: 69-70).

İstanbul'da bulunan kahvehanelere hastalıklı kuş getirilmesi hoş karşılanmaz. Bunun sebebi; gelen kuşun mekânda bulunan sağlıklı kuşlara hastalığı bulaştıracak olmasıdır. Böyle bir durumda mekân sahibi hem zarar edecek hem de hastalıklı kuşu görenler bir daha o mekâna gelmeyerek o yerin ismini kötüye çıkartacaklardır (KK-11, KK-18, KK-22). Kahvehanelerdeki kuşlar, salma adı verilen kümeslerde tutularak sergilenir. Bu kümeslere çoğunlukla yuva konulmaz. Bunun sebebi; salmalardaki kuş sayısının ve çeşitliliğinin fazla olmasıdır. Bu yöntemle farklı özellik gösteren kuşların eşleşmesi kısmen de olsa engellenir.

Kahvehaneye devamlı olarak gelen müdavimler olduğu gibi yeni gelen müşteriler de vardır. Buraya gelenler genellikle kuşlara baktıktan sonra usta bir kuşçunun başından geçen kısa hikâyeleri veya hatıraları dinleyerek zamanlarını değerlendirirler. Bu tür anlatılara bağlı olarak birçok deyiş türemiştir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Kuşçu kuşunu anlatmaz, kuş kuşçusunu anlatır.

Kuş havada, balık tavada güzel.

Kuşçu kahvehanelerinde sürekli olarak anlatılan hatıralar, kuşçuların bu tür deyişler üretmesini sağlamıştır. Bu hatıralar içerisine olağanüstülüğün⁷ girmesi, bu deyişlerin çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu deyişler kuşçular arasında yaygın olmakla birlikte “iyi bir kuşçunun nasıl olması gerektiği”ni belirten ifadelerdir.

İstanbul’da kurulan kuşçu pazarları da kalabalık kitlelerin iştirak ettiği mekânlar arasındadır. Kuşçu pazarları hafta sonları Edirnekapı, İkitelli ve Halkalı semtlerinde kurulmaktadır (KK-1, KK-2). Her ırktan kuşlar pazarlara getirilerek satılmaktadır. Edirnekapı’da kurulan pazara girmek için ücret ödemek gerekmektedir. Bu ücreti ödemek istemeyenler İkitelli ve Halkalı semtinde kurulan pazarlara yönelmektedir.

İstanbul’da düzenlenen güvercin yarışmaları ise; dernekler ve federasyonlar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Türkiye Güvercin Federasyonu (TGF), İstanbul Güvercin Federasyonu (İGF) ve Marmara Güvercin Federasyonu (MGF) İstanbul’da öne çıkmış kuruluşlar arasındadır. Ancak bu oluşumlar içerisinde en fazla katılım oranı Türkiye Güvercin Federasyonu’nda görülmektedir. Bunun sebebi; bu federasyonun çok eski ve köklü bir yapı teşkil etmesinin yanı sıra sunduğu olanakların⁸ çok fazla olmasıdır. Bu özelliğe sahip olan TGF diğer dernekleri de kendi çatısı altında toplayarak büyüme yoluna gitmektedir. Fakat bu federasyona bağlanmak belirli miktarda aidat ödemeyi gerektirdiği için dernek sahiplerinin bir kısmı bağımsız olmayı tercih etmektedir.

İstanbul’da düzenlenen yarışmalara katılabilmek için çeşitli koşulları taşımak gereklidir. Yarışmalar için belirlenen tüzük ve kurallar dernekler ve federasyonlar tarafından belirlenmekte olup küçük farklarla birbirinden ayrılmaktadır. Kuşçular bu durumun yalnızca İstanbul’a has bir durum olmadığını belirtmektedirler (KK-2, KK-3, KK-8). Bu gibi olumsuz durumlardan kurtulmak için Türkiye’de yer alan dernek ve federasyonların bir araya gelerek ortak bir tüzük oluşturmaları gerektiğinin bilincindedirler.

İstanbul’da güvercin yarışmaları kategorilere ayrılarak düzenlenmektedir. Masa kuşu ve hava kuşu besleyen insanların yarışmaları tamamen birbirinden farklıdır. Masa kuşu üzerine düzenlenen yarışmalarda, kapalı bir kafes içerisine tekli olarak konan güvercinler ilgili hakemler tarafından puanlanarak listeye alınır. Bu puanlamanın objektif olarak gerçekleşmesi için kuş sahiplerinin adları kafeslere yazılmaz. Bu yöntem ek olarak kimi dernekler yarışmaya katılanların hakem olamayacağı kuralını da getirerek objektiflik oranlarını arttırma yoluna gitmişlerdir (KK-1, KK-2, KK-

---

⁷ Olağanüstülükler, kuşların daha önce görülmemiş şekillerde performans sergilemelerini ifade eder. Bir kuş normal olarak 10 ve 100 metre arasında fişek çekerek oyun sergiler. Ancak bu tür anlatılarda 1000 metre ve daha üstü performans sergiledikleri nakledilir (KK-3, KK-10, KK-19).

⁸ Türkiye Güvercin Federasyonu’nun birçok hakeme sahip olması kuşların puanlanma hızını arttırmaktadır. Bunlara ek olarak katılımcı oranının fazla olması ödül miktarını arttırarak insanların bu federasyona yönelmelerini sağlamaktadır (KK-6, KK-7, KK-9).

7). Hava kuşu üzerine düzenlenen yarışmalarda ise; genellikle posta güvercinleri ve taklacı olarak adlandırılan mardin kuşları üzerine yoğunlaşmaktadır. Filo olarak adlandırılan bağdadi, şami, müsevved, ispir gibi ırklar İstanbul'da seyrek olarak beslendiği için bu kuşlar üzerine yarışma çok sık olarak düzenlenmemektedir (KK-7, KK-16, KK-15).

Posta güvercin yarışmaları, İstanbul'un Bayrampaşa ilçesinde yer alan dernek üzerinden gerçekleştirilmektedir. Posta kuşu yarışmalarına katılacak olanlar, bu derneğe ait olan bilezikleri yavruluk aşamasında kuşlarına takarak yarışmaya katılma şansı elde ederler. Bilezik olmayan kuşlar hiçbir şekilde yarışmaya kabul edilmez. Bütün kuşlar dernekte toplandıktan sonra özel bir araca yüklenerek salım yeri olarak adlandırılan bölgeye gönderilirler. Araç bu yere ulaştıktan sonra kapıları aynı anda açılarak güvercinler dışarı çıkartılır. Bu aşama kamera yardımıyla kayıt altına alınarak yarışmaya katılan kuşçular ile paylaşılır. Böylelikle posta güvercin yarışmalarının da objektifliği görsel kanıtlar vasıtasıyla sağlanır. Kuşların ayağında yer alan çipler, kümese girdikleri anda otomatik olarak elektronik cihazlar tarafından okunarak hızı ve geliş süresi belirlenir. Bu cihazlar daha sonra kümeden sökülerek derneğe götürülür ve ana bilgisayara aktarılır. Bütün yarışmacıların cihazlarında yer alan bilgiler aktarıldıktan sonra yarışmada dereceye girenler ilan edilir (KK-7, KK-20, KK-22). Bu ilan, hem dernek binasında hem de derneğe ait olan web sitesinde paylaşılarak insanlara duyurulur. Posta güvercin yarışmalarında dereceye girenlere para ödülü⁹ verilir. Klasman olarak adlandırılan seviyeye ulaşanlara da çeşitli plaket ve şiltler takdim edilir.

İstanbul'da oyun kuşu yarışmaları ise; yavru ve eke kategorisi olmak üzere iki grupta düzenlenir. Yarışmaya katılan kişiler bağlı buldukları dernek ve federasyonlardan gerekli markaları <bilezikleri> temin ederek kuşlarına takarlar. Her yarış için katılımcı kişilerden belirli miktarda ücret alınır. Yarış günü kuşları puanlayacak olan hakem heyeti katılımcıların kümeslerine gider. Bu heyet üç kişiden oluşmaktadır. Ayrıca gözlemci olarak adlandırılan kişiler de kimi zaman bu heyet içerisinde bulunur. Hakemler genel olarak ellerinde bulundurdukları puan cetveline dayalı olarak kuşları değerlendirir. Puan cetvelinde; kuşun kaç dakika içerisinde oyuna geleceği, kuşun yere kaç metre kala oyuna gireceği, kuşun yuvasına nasıl ineceği, yer hâkimiyeti, ses-soluk, tempo, fişek tertibatı, alan taraması ve uçuş süresi gibi hususlar bulunmaktadır (KK-15, KK-17). Kuşun yaptığı her hareket bu puan cetvelinde bir sayıya karşılık gelmektedir.

Yarışmaya katılan bütün kuşlar hakem heyeti tarafından değerlendirildikten sonra dereceye girenler ilan edilir. Bu yarışmalarda derece kazanan kuşçuların şöhreti artmakta ve kültür içerisindeki konumları yükselmektedir. Ayrıca birçok kişi, bu kişilerin ellerinde

---

⁹ Bu ödül genel olarak birinciye on, ikinciye yedi ve üçüncüye üç bin lira olmak üzere takdim edilir (KK-5).

bulundurdukları ırklara talip olmaktadır. Bu da kuşçuluk kültürünün ticari boyutunu öne çıkarmaktadır.

Bu yarışmalarda yavru kuşlardan ziyade eke kategorisinde derece kazanmış kuşlar makbul sayılmaktadır. Kuşçulara göre yavruuluk aşamasında her kuş belirli şekillerde oyun yapmaktadır. Ekelik aşamasında ise görev yapmak zorlaşmaktadır. Bu durum da eke kuşların değerini yükseltmektedir.

4. İstanbul'da Kuşlar Etrafında Oluşan İnançlar

Kuşlar, destanlar döneminden itibaren tabiat unsurları arasında yer almalarının yanı sıra fert ve millet yaşayışının bir parçası olan inançlar sisteminin de bütünleyici dinamikleri arasında yer almışlardır (Ersoylu, 2015: 33). Bu inanç sistemine sahip toplumlar, kuşların sahip olduğu davranış biçimleri, görünümleri ve sesleniş özellikleri aracılığıyla çeşitli kehanetlerde bulunarak geleceğe dair bilgi edinmeye çalışmışlardır (Aça, 2017: 218). Geleneksel toplumların sahip olduğu bu inanç sistemi, Anadolu'nun birçok bölgesinde¹⁰ görülmekle birlikte İstanbul içerisinde de varlığını koruyarak kuşlar ekseninde oluşan yapıyı gözler önüne sermiştir. İstanbul'da kuşlar etrafında oluşarak yaygınlık gösteren bu inançlar şu şekilde sıralanabilir:

İstanbul halkı, cami avlularında kuşlara mısır ve buğday verirken bunların hu! hu! diye ses çıkarmalarını Allah adını zikretmeleri manasına aldıklarından güvercinlere dokunmamışlardır. Ayrıca tuttuğu niyetin yerine geldiğini görenler, adadığı sayıda kuş satın alıp bunları elleri ile havaya salarak "azat mezat, beni cennet kapısında gözet" şeklinde sözler söylemişlerdir. Hastalıktan kurtulanlar, hasretlisine kavuşanlar kuşlara yem dağıtmışlardır. Bu tür inançlar Beyazıt Camii etrafında birçok kuşun türemesine de vesile olmuştur. (Aksel, 1968: 4722 - 4725).

İstanbul'da bahar aylarında kuşları yakalayarak kafeslere dolduran Çingeneler, kafesleri cami avlusuna getirmektedir. Müslüman Türkler içinde 'kuş azat etme' geleneği vardır. Böyle bir adağı olanlar ve canlı hayvan azat etmenin çekiciliğine kapılanlar, bu kuşlardan birini satın alarak hemen orada salmaktadırlar. Bu kişiler, kuşları saldığı anda bir dilekte bulunur. Bu kuşlara 'azat kuşu' denir. Kuş azat eden kimsenin de tasalarından azat olacağı inancı vardır (Akalın, 1993: 43).

İstanbul halkı güvercin eti yememektedir. Bu kuşlar onların mescitlerine ve evlerine yuva yaparlar, onlar da bu varlıkların etini yemeyi

---

¹⁰ Diyarbakır'da var olan bir inanışa göre, güvercin her türlü günahattan uzak, suçsuz, saf bir kuştur. Ölen günahsız insanların ruhu, bir güvercin şekline girerek yeryüzünde uçar. Diyarbakır'da yaşayan 'Kral Kızı' efsanesi de bu inancı yansıtır (Beysanoğlu, 1979: 8682). Balıkesir yöresinde güvercin vurmak günah sayılmaktadır. Bunun nedeni; Hz Muhammed'in müşriklerden kaçarken mağaraya saklanması ve bu canlılığın mağaraya yuva yapmasıdır (Olgunsoy, 2007: 139-140).

kabullenemezler, hatta çok çirkin bulurlar. Görüldüğü kadarıyla onlar bu hayvanın etinin yenmesini haram saymaktadırlar (Öğüt, 2002: 27).

Umudu, özgürlüğü, sevinci simgeleyen güvercinler, insanlar arasında görülen rüyalarda da çeşitli şekillerde karşılık bulmuşlardır. Rüyasında beyaz güvercin gören kişinin barış, renkli güvercin gören kişinin ise mutluluk yaşayacağı inancı hâkimdir (KK-2).

Yeni evlenen çiftlerde, gökyüzüne birer beyaz güvercin bırakarak bundan sonraki yaşamlarının güvercinler gibi özgür ve mutlu geçeceği inancı hâkimdir (KK-4).

Bir başka inanç ise; gök renkli güvercinlerin kanatlarından bir tüy alınarak evli çiftlerin kapısına asılır. Böylece her ikisinin de bundan sonraki yaşamlarında özgür ve mutlu olması, şansın ve uğurun hep onları kovalaması temenni edilir (KK-7).

Kuş beslemeye başlayan biri, bu sevdaya kapılır ve her ne olursa olsun bu sevdadan vazgeçemez. Bu nedenle kuşçuluk, bazı meraklılar tarafından 'sevda' olarak nitelenirken bazıları tarafından 'hastalık, bağımlılık' olarak görülmüştür. "Kuşçuluk bırakılmaz sadece ara verilir" sözü de bu inançtan kaynaklı olarak ortaya çıkmıştır (KK-9, KK-3)

5. İstanbul'da Kuşçuların Kullandığı Özel Terimler

Her meslek grubunda olduğu gibi kuşçuluğu sürdürenler arasında da özel terimlerin oluşturulduğu dikkati çeker. Bu terimler, bölgelere göre farklılık arz etmekle birlikte büyük bir çeşitlilik oluşturmaktadır. Kuşçuluk terimleri genel olarak kuşların sergilediği performansları ifade etmek için kullanılmaktadır. Kuşçuluk kültürü etrafında oluşan terimler şu şekilde sıralanabilir:

Atma: Kuşların uzun bir mesafeden kanatlarını kısarak hızlıca gelmesidir (KK-9).

Baş kaldırmak: Kuşların oyuna başlamasının ilk adımıdır (KK-2).

Cepheleme: Kuşların sefere geldiği sırada vücutlarını çeşitli yönlere çevirerek takla atmasını ifade eder (KK-18).

Dolamaya girmek: Kuşların uçuş sırasında sürekli olarak takla atması ve yere düşmesini ifade eder (KK-12).

Ev hâkimiyeti: Kuşların uçuş yaptığı ve sefere geldiği sırada hep aynı bölge üzerine oyun yapma durumudur (KK-17).

Evine teslim olma: Kuşların yuvasından kalkıp bütün görevlerini nizami bir şekilde sergiledikten sonra tekrar aynı yere inme durumudur. Bu durum için "yer meziyeti" tabiri de kullanılmaktadır (KK-5).

Fişek çekme: Kuşların kanat kısıp kümeslerine geldiği andan itibaren yukarıya doğru dik bir çizgiyle yükselmesi durumudur (KK-1).

Gezme: Kuşların kümeslerinden uzak bölgeleri taraması ve kanat çalıştırmasını ifade eder (KK-13).

Kaçak (avare) yakalama: Yuvasından kaçmış olan bir kuşu ele geçirme durumudur. Kuşçuluk mesleğini sürdüren insanlar arasındaki en önemli faaliyettir. Kuşçular güzel olanları beslemek ve kümeslerinde saklamak eğilimi gösterirken orta dereceli ve kötü olanları da satmaktadırlar (KK-20).

Kaçma: Oyuna gelen kuşun hızlıca yuvasını terk etmesidir (KK-16).

Kanat patlatma - kanat açma: Kuşların seferlerini tamamladıktan sonra veya zaman içerisinde ortaya çıkan kanatlardaki rahatsızlık durumudur (KK-14).

Kargacı: Kaliteli kuş beslemeyenler için kullanılan bir tabirdir. Genellikle iki yakın arkadaşın birbirine mizahi açıdan takıldığı durumlar için de kullanılır (KK-8, KK-13).

Kuşun patlaması: Sökülmekte olan kuşların yüksek yerlerde baş kaldırarak takla atma durumudur (KK-17).

Kuşun sökülmesi: Kuşların sefer alma işlemini bütün özellikleriyle sergilemesi durumudur (KK-6).

Oyuna gelme: Kuşların düz uçmayı bırakıp takla atmaya geçmesidir (KK-22).

Sayit: Birbirine düşman olan kuşbazlar arasındaki durumdur. Sayit olanlar birbirlerinin kuşlarını yakaladıklarında geri iade etmezler. Bu terim genellikle Şanlıurfa bölgesinde yaygın olmakla birlikte İstanbul'un bazı semtlerinde de kullanılmaktadır (KK-5, KK-8).

Sefer alma: Kuşların belirli vakit aralığında kümeslerine gelip oyun yapma durumlarını ifade eder (KK-22).

Sersemlemek: Kuşların sürekli olarak takla atması ve bu durumdan dolayı sefer yapamaması durumudur. Bu durumda olan kuşların kuyrukları çekilerek düzelmesi beklenir (KK-6).

Ses - soluk: Kuşların takla attığı sırada çıkarmış olduğu kanat seslerini ifade eder (KK-14).

Taban takla: Kuşların oyuna geldiklerinde attığı ilk takladır (KK-9).

Tavan takla: Kuşların oyuna geldiklerinde attığı son takladır (KK-13).

Tazeleme: Kuşların oyunu bitirdikten sonra kısa bir süre kanat çırpıp tekrar fişek çekerek oyun yapmasıdır (KK-21).

Uçuma vermek: Kuşların takla atmaya bırakarak düz uçuş yapması ve sefere gelmemesi halidir (KK-12).

Üst bağlama: Kuşların oyununu bitirirken taklayı atıp fişek çekmeyi bırakmasıdır. Bu taklayı atan kuşlar makbul olarak nitelendirilmekte ve kuşçular arasında tercih edilmektedir (KK-20).

Yere yapışma: Kuşların yuvalarına taklasız inme durumunu ifade eder. Kuşçular, yere taklasız inen kuşların kötü kuş olduklarını ve beslenmeye değer bir taraflarının olmadıklarını ifade etmektedirler. Bu özellikleri sergileyenlere "yapışan kuş" tabiri kullanılır (KK-15).

Yobaz-yabik-yabani: Evcil olmayan kuşları ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bunlar genellikle cami önlerindeki renksiz kuşlardır (KK-3).

Sonuç

Tarihi ve kültürel dokusuyla geçmişten günümüze kadar önemini koruyan İstanbul, kuşçuluk kültürünün sürdürüldüğü merkezi bir şehir olma hüviyetine sahip olmuştur. Geçmişte padişah saraylarından gündelik hayata kadar her kesimden insanın ilgiyle beslediği bu canlı türleri, modern yaşam içerisinde de çatılarda, teraslarda ve evlerin bahçelerinde yer alarak 21. yüzyıla kadar erişmişlerdir. Kültür unsuru olmasının yanı sıra ekonomik anlamda da dikkat çeken kuşlar, insanların bir araya geldiği ve fikir alışverişinde bulunduğu ortam olarak nitelenen “kuşçu kahvehaneleri”nin doğuşuna zemin hazırlamışlardır. Kahvehanelerde yapılan mezatlar <kuş ihaleleri>, farklı etnik kimliğe sahip insanları bir araya getirerek birçok anlatı türlerinin ve özel terimlerin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Kuşçu kahvehanelerinin yanı sıra düzenlenen yarışmalar, festivaller ve pazarlar da kuşçuların teşkilatlanmasını kolaylaştırmıştır.

Kuşçuluk kültüründe zamana bağlı olarak birçok değişim gözlenmiştir. Geçmişte bir ustanın yanında yetişerek bu kültüre adım atan bireyler, elektronik ve dijital çağın getirmiş olduğu olanaklar neticesinde “usta-çırak” ilişkisini kaybetmiştir. Ancak bu ortamlar, kuşçuların daha çok kişiye ulaşmasına imkân sağlayarak bilgi edinme oranlarını arttırmıştır. Kuşçuluk kültürü etrafında oluşan dernek ve federasyonlar da elektronik imkânlardan faydalanarak daha çok kitleye ulaşmışlardır. Düzenlenen yarışmalar, kuşçular arasındaki dinamik yapının canlı kalmasını sağlayarak sağlam ırkların ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

Kuşçuluk kültürü ekseninde etrafında oluşan federasyonlar, özel giysiler üreterek reklam yapmışlardır. Daha çok kitleye ulaşma endişesi, toplum yapısında yer alan kuşçuların görünürlüğünü arttırarak onlara karşı olan bakış açısını değiştirmiştir. Tahsilli insanların bu kültüre olan eğilimi, bu bakış açısının değişmesine katkı sağlayan en önemli noktayı oluşturmuştur.

Kuşçuluk kültürünün İstanbul’da yaygınlık göstermesi, kuşların etrafında oluşan inanç sistemlerinin halk arasında canlı kalmasını sağlamıştır. İstanbul halkının kuşlara karşı olan ilgisi de camii ve birçok yapı etrafında bu canlı türlerinin görülme sıklığını arttırmıştır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Aça, M. (2017). Kuşlar geleneksel toplumlara ne söylüyor/du?”. *Kuş Kitabı*, (ed.: Emine G. Naskali - Ayşe Şeker), 217-231, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Akalın, L. S. (1993). *Türk folklorunda kuşlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Aksel, M. (1968). Eski İstanbul’da kuş evleri ve kuşlar. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 11 (225), 4722-4726.

- Beysanoğlu, Ő. (1979). Diyarbakır folklorunda güvercin I. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 18 (359), 8682-8684.
- Emeksiz, A. (2009). İstanbul folkloru. *Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul II.*, (ed.: Filiz Özdem), 255-283, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ersoylu, H. (2015). *Türk kültüründe kuşlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Evliya Çelebi. (2013). *Seyahatname 1-6 kitaplar*. (hızl.: Seyit A. Kahraman - Yücel Dağlı), İstanbul: YKY Yayınları.
- Günergun, F. (2006). Türkiye'de hayvanat bahçeleri tarihine giriş. *I. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumu Bildirileri. Prof. Dr. Ferruh Dinçer'in 70. Yaşı Anısına*, (ed.: Abdullah Özen), 1-19, Elazığ.
- Hobsbawm, E.-Ranger, T. (2016). *Geleneğin icadı*. (çev.: Mehmet Murat Şahin), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Kaplan, M. (2007). *Türk edebiyatı üzerinde araştırmalar 3 tip tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaya, D. (1978). Sivas'ta kuşçuluk ve kuş çeşitleri. *Sivas Folkloru*, VI (61), 2.
- Kılıçkırın, M. N. (1978). Gelenekler, kuş sevgisi ve ticareti: Kilis'te kuşçuluk-güvercin uçurmak. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*. 18 (351), 8463-8466.
- Olgunsoy, B. (2007). *Balıkesir yöresinden derlenmiş bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalar üzerine bir araştırma*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ögüt, S. (2002). Şatıbi'ye göre mesalih-i mürsele ile bid'at arasındaki farklar. *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 21-46.
- Örnek, S. V. (2018). *Türk halkbilimi*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Örnek, S. V. (2020). *100 soruda ilkelerde din, büyü, sanat, efsane*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Özer, S. (2015). Osmanlı devleti'nin son döneminde posta güvercinleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 55 (2), 167-188.
- Roux, J-P. (2005). *Orta Asya'da kutsal bitkiler ve hayvanlar*. (çev.: Aykut Kazancıgil - Lale Arslan), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Somçağ, S. (1997a). İstanbul'da kuşçuluk-2 kuş ötüşleri ve kuşçu kahveleri. *İstanbul Araştırmaları*, 2, 67-71.
- Somçağ, S. (1997b). İstanbul'da kuşçuluk - 3 kuşçular: Bir nağmeye adanan ömür. *İstanbul Araştırmaları*, 3, 85-88.
- Sural, M. (1979). Kuş sevgisi ve geleneksel kuşçuluk: Konya'da kuşçuluk ve kuşlar - 3. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*. 18 (356), 8602-8604.
- Tryjarski, E. (2016). Türk çatılarında güvercinler bazı tarihsel ve dil bilimsel notlar. (çev.: Reşide Gürses - Dursun Ayan), *Türkler ve Doğa*, (ed.: Dursun Ayan), İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Yılmaz, O. vd. (2012). Batman, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa illerinde güvercin yetiştiriciliği kültürü, kimi sorunlar ve çözüm önerileri. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 16 (1), 49-53.
- Yılmaz, O. vd. (2012a). Güvercin ve yetiştiriciliğinin Türk kültür tarihindeki yeri. *Neşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*. 1 (2), 79-86.

Yılmaz, O. vd. (2014). Güvercinin (Colombia Livia Gmelin, 1789) ekonomik önemi. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 199-207.

Sözlü Kaynaklar

- KK-1: Gürkan Ay, İstanbul, 1967, İlkokul mezunu, Esnaf. (Görüşme: 12 Temmuz 2019)
- KK-2: Ömer Çelebi, İstanbul, 1980, Lise mezunu, İşçi. (Görüşme: 14 Temmuz 2019)
- KK-3: Muratcan Korkmaz, İstanbul, 2000, Üniversite, Öğrenci. (Görüşme: 18 Temmuz 2019)
- KK-4: Emre Süslü, İstanbul, 1992, Lise mezunu, İşçi. (Görüşme: 18 Temmuz 2019)
- KK-5: Ekrem Korkmaz, İstanbul, 1979, Lise mezunu, Esnaf. (Görüşme: 19 Temmuz 2019)
- KK-6: Mustafa Yüksel, İstanbul, 1972, İlkokul mezunu, İşçi. (Görüşme: 20 Temmuz 2019)
- KK-7: Nail Kaçak, İstanbul, 1967, İlkokul mezunu, Esnaf. (Görüşme: 21 Temmuz 2019)
- KK-8: Çetin Sertel, İstanbul, 1960, İlkokul mezunu, Emekli. (Görüşme: 22 Temmuz 2019)
- KK-9: Doruk Tunç, İstanbul, 1992, Üniversite Mezunu, Esnaf. (Görüşme: 25 Temmuz 2019)
- KK-10: Kenan Cambaz, İstanbul, 1961, İlkokul Mezunu, Emekli. (Görüşme: 26 Temmuz 2019)
- KK-11: Ridvan Yılmaz, İstanbul, 1958, İlkokul Mezunu, Emekli. (Görüşme: 02 Ağustos 2019)
- KK-12: Hasan Servi, İstanbul, 1966, Lise Mezunu, Esnaf. (Görüşme: 03 Ağustos 2019)
- KK-13: Cemalettin Yüksel, İstanbul, 1978, İlkokul Mezunu, İşçi. (Görüşme: 05 Ağustos 2019)
- KK-14: Dilaver Yavuz, İstanbul, 1991, Lise Mezunu, Esnaf. (Görüşme: 05 Ağustos 2019)
- KK-15: Ahmet Doğu, İstanbul, 1981, Üniversite Mezunu, Öğretmen. (Görüşme: 07 Ağustos 2019)
- KK-16: Tuncay Demir, İstanbul, 1983, Üniversite Mezunu, Mühendis. (Görüşme: 08 Ağustos 2019)
- KK-17: Hüseyin Özen, İstanbul, 1975, Lise Mezunu, İşçi. (Görüşme: 10 Ağustos 2019)
- KK-18: Selahattin Satılmış, İstanbul, 1967, İlkokul Mezunu, Esnaf. (Görüşme: 11 Ağustos 2019)
- KK-19: Cihan Paksoy, İstanbul, 1980, Üniversite Mezunu, Avukat. (Görüşme: 12 Ağustos 2019)
- KK-20: Murat Göktaş, İstanbul, 1964, İlkokul Mezunu, Emekli. (Görüşme: 15 Ağustos 2019)
- KK-21: Semih Başol, İstanbul, 1962, İlkokul Mezunu, Emekli. (Görüşme: 16 Ağustos 2019)
- KK-22: Emrullah Kınalı, İstanbul, 1996, Lise Mezunu, İşçi. (Görüşme: 19 Ağustos 2019)

Görseller

Görsel-1 Edirnekapı Kuş Pazarı

Görsel-2 TGF 2019 Bango Yarışması
Kanat Kuyruk Erkek Birincisi

Görsel-3 TGF 2019 Bango Yarışması
Kanat Kuyruk Dişi ikincisi

Görsel-4 Kümesler

Görsel-5 Kümesler

Görsel-10 Ödül Töreni

Görsel-11 TGF Mısıri Mavi Kuyruk Erkek Birincisi

Görsel-12 Kuş Markaları (Bilezikler)

Görsel-13 Kuş İlaçları ve Sulukları

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Sözlü kaynaklardan veriler 2019 yılında derlendiğinden etik kurul belgesi gerekmemektedir. / *Since the data from oral sources were compiled in 2019, an ethics committee document is not required.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayımlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*